

13. AUG. 1993

## Nyhedsbrev nr. 13 august 1993

ISSN 0908-3553

### Referat af LEDAs generalforsamling 24. marts 1993

Dagsordenen for generalforsamlingen var jfr. vedtægterne § 5:

1. Valg af dirigent
2. Formanden aflægger beretning
3. Kassereren fremlægger det reviderede regnskab
4. Fastsættelse af kontingent
5. Valg af formand og/eller bestyrelsesmedlemmer samt suppleanter
6. Valg af revisor og revisorsuppleant
7. Forslag
8. Eventuelt

#### 1. Valg af dirigent

Som dirigent foresloges og valgtes Bente Holmberg. Dirigenten takkede for valget og konstaterede, at generalforsamling var indkaldt i overensstemmelse med LEDAs love.

#### 2. Formanden aflægger beretning

Formanden aflagde følgende beretning:

#### Ordbogsfaglige arrangementer:

##### 1. Generalforsamling i Århus 11.3.1992

LEDA holdt sin årlige generalforsamling den 11. marts 1992. Referat af generalforsamlingen blev udsendt til medlemmerne og efter generalforsamlingen så LEDAs bestyrelse således ud: Formand: Ebba Hjorth, kasserer: Torben Arboe Andersen, sekretær: Pia Jarvad, ordinære medlemmer: Henrik Holmboe og Anna Braasch, suppleanter: Jens Axelsen og Anna Garde, revisor: Boel Bøggild-Andersen, revisorsuppleant: Ole Norling-Christensen. I forbindelse med generalforsamlingen, der blev afholdt på Institut for Jysk Sprog- og Kulturforskning på Aarhus Universitet, besøgte de fremmødte Jysk Ordbog. Viggo Sørensen orienterede om Jysk Ordbogs mange og forskelligartede kilder. Torben Arboe Andersen redegjorde derefter for ordbogens redaktionsprincipper. Ordbogens elektroniske hjælpemidler blev demonstreret. Dette faglige arrangement sluttede med, at deltagerne forlystede

sig med en dialektquiz. Referat af dette besøg er offentliggjort i LEDAs Nyhedsbrev nr. 10.

##### 2. Medlemsmøde onsdag den 11. november 1992

Ved medlemsmødet havde vi bedt Chief editor of Old English Dictionary Toni Healey fra Toronto i Canada om at fortælle om ordbogen. Aftenen var velbesøgt, foredraget spændende og serveringen udsøgt.

#### Nyhedsformidling:

##### 1. Nyhedsbrev nr. 10.

blev udsendt i april 1992.

##### 2. Nyhedsbrev nr. 11.

udsendtes i oktober 1992.

##### 3. Nyhedsbrev nr. 12.

forelå i januar 1993.

##### 4. I januar 1993 udsendtes præsentationer af Gammeldansk Ordbog og Ømålsordbogen sammen med generalforsamlingsindkaldelsen og nyhedsbrevet. I kuerten lå også giroindbetalingskort til kontingent for 1993 plus rykerskrivelser til restanter.

#### Engagement i faglige nordiske og internationale initiativer:

##### 1. Ved afslutningen af den nordiske konference for leksikografi i Oslo i maj 1991 blev Nordisk Forening for Leksikografi dannet. LEDAs bestyrelsesmedlem Anna Braasch er næstformand i den nordiske forenings styrelse, og LEDA har accepteret at arrangere den næste nordiske konference i leksikografi i 1993

##### 2. International Journal of Lexicography LEDA er fortsat Institutional Member of the Editorial Board of International Journal of Lexicography.

##### 3. Som det fremgår af regnskabet sponsorerer LEDA 2 østeuropæiske leksikograferes medlemsskab af LEDA og af EURALEX.

#### Antal medlemmer:

Pr. 31.12.1992 er medlemstallet 115 (plus et antal restanter).

Beretningen godkendtes af generalforsamlingen.

### 3. Kassereren fremlægger det reviderede regnskab

Kassereren fremlagde det reviderede regnskab. Regnskabet godkendtes af forsamlingen. (Regnskabet er vedlagt Nyhedsbrevet).

### 4. Fastsættelse af kontingent

Kontingentet fastsattes på bestyrelsens forslag til uændret 100 kr. Bestyrelsen bad om og fik be- myndigelse til for 1994 at opkræve kontingent med en stigning på indtil 25%.

### 5. Valg af formand og/eller bestyrelsesmedlemmer samt suppleanter

Iflg. vedtægterne skal der i ulige år vælges 2 bestyrelsesmedlemmer og 1 suppleant. Bestyrelsesmedlemmerne Anna Braasch og Henrik Holmboe var på valg. Henrik Holmboe ønskede ikke gen- valg. Som de 2 bestyrelsesmedlemmer valgtes Anna Braasch og Anna Garde. Som suppleant valgtes Henrik Holmboe.

### 6. Valg af revisor og revisorsuppleant

Som revisor valgtes Boel Bøggild-Andersen. Som revisorsuppleant valgtes Ole Norling-Christensen.

### 7. Forslag

Der var ikke indkommet forslag.

### 8. Eventuelt

Intet.

København den 13. april 1993

*Ebba Hjorth*  
(formand)

*Bente Holmberg*  
(dirigent)

## Medlemsmøde om Spin off-ordbøger 24.3.1993

Programmet for medlemsmødet var:

Henrik Galberg Jacobsen: Danske Dobbeltformer  
Opponent: Ebba Hjorth

Henrik Holmboe: Danske Bogstavpar  
Opponent: Hanne Ruus

Søren Brandt: Dansk Homografordbog  
Opponent: Sabine Kirchmeier Andersen

Pia Jarvad: Baglænsordbog

Opponent: Ole Norling-Christensen

Karl Hårbøl: Omvendt Fremmedordbog

Opponent: Henrik Holmberg

## Lidt om Danske Dobbeltformer og dobbeltformer i dansk

Af: *Henrik Galberg Jacobsen*

Udgangspunktet for mit indlæg er Dansk Sprog- nævns seneste bog:

Dansk Sprognævn: *Danske Dobbeltformer. Valgfri former i retskrivningen*. Redigeret og med en efterskrift af Henrik Galberg Jacobsen. Dansk Sprognævns skrifter 18. Munksgaard, 1992. 175 s. 148 kr.

Først giver jeg et kort signalement af selve bogen, dens baggrund og forhold til *Retskrivningsord- bogen* (RO 86) og dens indhold. Derefter behand- ler jeg dobbeltformerne som fænomen og forsøger at give en definerende karakteristik af dobbeltfor- merne i den officielle ortografiske norm.

### BOGEN

#### Baggrund og redaktion

*Danske Dobbeltformer* udkom i november 1992. Anledningen til bogen var en henvendelse til Dansk Sprognævn fra Munksgaards Forlag, der mente at der var et behov for en særlig ordbog over dobbeltformerne i RO 86. Da der således var tale om en afledt ordbog i forhold til Sprog- nævnets ordbog, fandt nævnet det naturligt at det også var Sprognævnet der stod for manuskriptet til dobbeltformsbogen. Bogen blev derefter udarbej- det på grundlag af den elektroniske version af RO 86, med mig som redaktør og med edb-mæs- sig bistand fra Anders Geertsen, Munksgaard. Resultatet blev en bog på 175 sider (moderord- bogen er på 622 sider), der dels indgår i serien Munksgaards Ordbøger, dels udsendes som nr. 18 i serien Dansk Sprognævns skrifter.

#### To hoveddele

Bogen består af to hoveddele, en alfabetisk del (den egentlige ordbogsdel) på 120 sider og en efterskrift på 33 sider. Til den alfabetiske del slutter sig desuden 8 siders vejledning i ordbogens

brug.

Den alfabetiske del har som opslagsord alle de ord der i RO 86 har knyttet en valgfrihed til sig. Ordbogen omfatter altså både opslagsord der i grundformen har en alternativ ortografisk form, og opslagsord der har en eller flere valgfriheder i bøjningsformer. Kun de oplysninger fra en artikel i RO 86 der er direkte relevante for den aktuelle valgfrihed, er medtaget i dobbeltformsordbogen, hvad der stedvis kan være lidt utilfredsstillende. For eksempel får man ved opslagsordet *trick* blot at vide at det i ubestemt form flertal kan hedde *trick* eller *tricks*, hvorimod der ikke er givet oplysninger om bestemt form flertal. Det skyldes at der kun er én korrekt bøjningsmulighed i bestemt form flertal. Men hvad det er for én - om det er *trickene* eller *tricksene* - må man gå til moderordbogen for at få at vide (det er *trickene*).

Efterskriften til bogen indeholder en samlet og relativt grundig systematisk oversigt over dobbeltformer og andre former for valgfrihed i dansk ortografi. Hovedvægten ligger på valgfrihederne i den nugældende danske ortografi sådan som den fremgår af RO 86. Efterskriften indeholder hovedafsnittene "Flest eneformer", "Hvad er dobbeltformer?", "Forskellige slags dobbeltformer", "Andre valgfriheder", "Konsekvens?", "Hvad skal vi med dobbeltformerne?".

## DOBBELTFORMERNE

### Valgfrihed og dobbeltformer

Dobbeltformer er et specialtilfælde af fænomenet ortografisk valgfrihed. Dobbeltformerne er valgfri former af ord, mens ortografisk valgfrihed også forekommer på andre lingvistiske niveauer end på ordplanet. Det gælder bl.a. brugen af store og små bogstaver i bestemte forbindelser, fx den syntaktisk regulerede valgfrihed mellem stort og lille begyndelsesbogstav i visse situationer efter kolon (RO 86 § 11.3.a), og valgfriheden i appellativiske sammensætninger med proprium som førsteled (*Blicherforsker/blicherforsker*, RO § 12.10.b). Tilsvarende inden for tegnsætningens område, for det første ved den grundlæggende valgfrihed mellem grammatisk kommativering og pausekommativering (RO § 45), og dernæst inden for det grammatiske kommasystem, hvor der er valgfrihed mellem komma og ikke-komma i bl.a. sætningsknuder (§ 50.3) og i ledsætninger med fælles underordningskonjunkional (§ 50.2).

I det følgende vil jeg koncentrere mig om de egentlige dobbeltformer, dvs. de ord og ordformer der i RO 86 er markeret som valgfri former. Teoretisk etableres klassen af dobbeltformer ved at

de opfylder nogle nærmere præciserede betingelser mht. heterografi, synonymi og homofoni.

### Heterografi

Den første betingelse, kravet om heterografi, giver sig selv. Det er jo ortografiske dobbeltformer det drejer sig om, og det er klart at de skal adskille sig ortografisk fra hinanden. Negativt udtrykt kræves det af dobbeltformer at de ikke er homografe, positivt at de er heterografe. Kravet om heterografi er en nødvendig betingelse for at der kan foreligge dobbeltformer, men den er naturligvis ikke tilstrækkelig: *Hund* og *træsko* er heterografer, men er ikke dobbeltformer.

### Synonymi

Den anden betingelse, kravet om synonymi, er ligeledes en nødvendig betingelse, men naturligvis heller ikke tilstrækkelig: At to ord - fx *tit* og *ofte* - er heterografe synonyme, gør dem ikke til dobbeltformer. Hertil kræves yderligere en vis grad af overensstemmelse mht. den lydlige form (se nærmere i det følgende om homografikravet).

Kravet om synonymi er lige så uomgængeligt som heterografikravet, dog kun for så vidt angår de pågældende formers denotationer. Når det gælder deres konnotationer, accepteres der derimod en vis betydningsmæssig variation. Et eksempel er parret *avocado/avokado*. Uanset om man skriver med *c* eller *k*, er denotationen den samme: De to skrivemåder refererer til nøjagtig den samme grøntsag. Men konnotativt er der en forskel, idet *c*-formen for nogle sprogbrugere har medbetydninger i retning af noget mere eksotisk eller raffineret end den jævne *k*-form. Andre vil opfatte *k*-formen som en markeret nationaliseret form i modsætning til den "naturlige" *c*-form.

Noget tilsvarende gælder dobbeltformer som de følgende:

*faderen/faren*  
*forpligtelse/forpligtigelse*  
*retablere/reetablere*  
*hilsener/hilsner*  
*menneskene/menneskerne*  
*konti/kontoer*

Her går konnotationsforskellene på at ordene til venstre for skråstregerne virker lidt gammeldags (eller evt. umarkerede), mens formerne til højre virker progressive, moderne, up to date eller ligefrem poppede eller vulgære.

Det er svært præcist at angive hvilke konnotationer der er knyttet til de enkelte valgfri former. Det skyldes bl.a. at konnotationer er mindre generelle end denotationer: Forskellige sprogbrugere

og grupper af sprogbrugere knytter ofte forskellige konnotationer til samme dobbeltform. Folk over en vis alder og med en vis boglig uddannelse vil således opleve *forpligtigelse* og *reetablere* som primitive analogiske nydannelser, mens yngre og mindre bogligt uddannede vil opleve *forpligtigelse* som den gammeldags korrekte form - det er jo den længste og mest snørklede - og på tilsvarende måde *reetablere* som en korrekt og logisk form i modsætning til den "afsnubbede" form *retablere*.

Som et eksempel på en "omvendt" konnotationsoplevelse af en historisk set korrekt form kan nævnes et læserbrev i Berlingske Tidende 28.2.1993 (s. 24). Her kritiserer en læser under overskriften "Opsang til Sprognævnet" Dansk Sprognævn for at have givet valgfrihed mellem *reetablere* og *retablere*. Det fremgår af indlægget at indsenderen opfatter *reetablere* som den traditionelle form, idet han anholder at Sprognævnet går ind for en "sammenrækning af 're' og 'etablering' til 'retablering'". Når Sprognævnet tillader den slags, kan man jo lige så godt "sammenrække 're' og 'eksport' samt 're' og 'eksaminere' til 'reksport' resp. 'reksaminere'".

Eftersom konnotationer i så høj grad er individ- eller gruppebestemte, kan man tvivle på om der overhovedet findes dobbeltformer der er helt synonyme mht. til både denotation og konnotation. Den enkelte sprogbruger vil muligvis hævde at han eller hun kan udpege ordpar eller ordformspar hvor de valgfrie former ikke adskiller sig mht. konnotationer. Personligt er jeg - med det allerstørste besvær, og efter at have kasseret flere hundrede eksempler som altså havde forskellige mere eller mindre præcise konnotationer for mig - nået frem til følgende dobbeltformer som jeg vistnok nærmest oplever som næsten helt synonyme også mht. konnotationer:

*karosseri/karrosseri*  
*langobard/longobard*  
*fiskekutter/fiskerkutter*  
*magnolia/magnolie*

- Og dog, er der alligevel ikke en forskel? Er det ikke snarere sådan at konnotativ synonymi i den grad er undtagelsen at det må noteres som et gennemgående træk ved dobbeltformer at de har samme denotation, men forskellig konnotation (om ikke andet, så af typen markeret/umarkeret)?

#### Homofoni

Den tredje betingelse, kravet om homofoni, er naturligvis heller ikke en tilstrækkelig betingelse for at to ord er dobbeltformer: Ord som *hver*, *vejr*, *vær*, *værd* er homofoner, men de er ikke synony-

mer og derfor altså ikke dobbeltformer.

I øvrigt er kravet om homofoni det mindst snærende eller mest elastiske af de tre krav der stilles til dobbeltformerne. Det fremgår allerede af den definition der står i RO 86 (og som i øvrigt er den første eksplicite dobbeltformsdefinition i en officiel dansk retskrivningsordbog). Det anføres her at dobbeltformer er "ordformer, der har samme betydning og samme eller næsten samme udtale, og fortrinsvis sådanne, som afviger fra hinanden med bogstaver, der ikke udgør et led i ordet" (s. 17). Elastikken ligger naturligvis i formuleringen "samme eller næsten samme udtale".

Nogle dobbeltformer honorerer homofonikravet fuldt ud. Det er dobbeltformernes kernegruppe, de rent ortografiske dobbeltformer. De er lydligt helt sammenfaldende, og adskiller sig kun ortografisk (og konnotativt) fra hinanden. De fleste af dem er at finde blandt opslagsordene, fx

*ABC/abc*  
*checke/tjekke*  
*frikasse/frikassé*  
*føregreb/førergræb*  
*f.eks./fx*  
*højtaler/højttaler*  
*håndkantslag/håndkantsslag*  
*simpelthen/simpelt hen*  
*penalhus/pennalhus*

Men også blandt bøjningsformerne er der eksempler på rent ortografiske dobbeltformer, fx

*næb(b)et, næb(b)ene*  
*punktum(m)et*  
*atlas(s)et*

Dobbeltformer af typen *gaff(fe)len* og *cyk(e)len*, altså bøjningsformer hvor valget står mellem en synkoperet og en usynkoperet form, må normalt også regnes for rent ortografiske dobbeltformer.

De fleste dobbeltformer i RO 86 (og dermed også i *Danske Dobbeltformer*) er former der ikke er helt homofone, men som dog lydligt ligner hinanden nok til at de kan opfylde kravet om at have "næsten samme udtale". I definitionen i RO 86 præciseres det som tidligere nævnt at det "fortrinsvis drejer sig om former som afviger fra hinanden med bogstaver, der ikke udgør et led i ordet".

Til illustration af hvad man skal forstå ved "et led i ordet", nævner ordbogen at former som fx *fyrre* og *fyrretyve*, og *igangsætning* og *igangsættelse* ikke er regnet for dobbeltformer (s. 17). Det tyder på at "et led i ordet" skal forstås som en betydningsbærende - morfemisk - ordled, her



enten et sammensætningsled (et selvstændigt ord, fx *tyve*) eller et afledningselement (suffikserne *-ning* og *-else*). Og langt de fleste af de former der er opført som dobbeltformer i RO 86, bekræfter denne opfattelse, men der er dog eksempler på at dobbeltformer faktisk adskiller sig fra hinanden ved selvstændige ord eller suffikser, fx

*Baskerlandet/Baskien*  
*Biscayabugten/Biscayen*  
*bybol/byboer* (mfl.)  
*meritoverføring/meritoverførsel*  
*vedligehold/vedligeholdelse*

Men det er enkeltstående eksempler. Generelt må man sige at dobbeltformerne i RO 86 lever op til et krav om at forskellen mellem dem ikke må udgøres af en størrelse der synkront set kan analyseres som morfemisk. - Det gælder vel at mærke de dobbeltformer der er opslagsord i ordbogen. Hvad angår de dobbeltformer der er bøjningsformer, er det langt almindeligere at de bogstaver der adskiller to dobbeltformer, udgør en betydningsbærende del af ordet. Valgfrihed ved bøjningsformer vil jo netop ofte sige valgfrihed mellem former der adskiller sig fra hinanden ved synonyme fleksiver (formanter), og dermed altså ved morfemiske størrelser, fx

*gimmicker/gimmicks*  
*høvdinger/høvdinger*  
*trick/tricks*  
*ny/nye*  
*bitterlig/bitterligt* (adv.)  
*hejsede/hejste*

#### Isonormi

Dobbeltformerne er indtil nu bestemt som *heterografe*, *denotativt synonyme* og *helt eller delvis homofone*. En fjerde vigtig egenskab ved dobbeltformerne er at de er *isonorme*, altså lige korrekte. Det fremgår klart af afsnittet "Dobbeltformer" i indledningen til RO 86 (s. 17). Det må forstås sådan at uanset hvilken af to eller flere valgfri former man vælger, er man i fuld overensstemmelse med den officielle retskrivningsnorm. Og det vil igen sige at i situationer hvor man tæller rigtige og forkerte staveformer eller ordformer, skal dobbeltformerne regnes for lige gode, så at fx en skoleelev ved folkeskolens afgangsprøve i retstavning skal have point uanset om han eller hun skriver *farede* eller *for*, *hefte* eller *hæfte*, *stuntman* eller *stuntmand*, *svejtserost* eller *schweizerost*.

At dobbeltformer er lige gode i denne forstand, er ikke det samme som at de er lige an-

vendelige i enhver situation. Det hænger sammen med de forskellige konnotationer der er knyttet til de forskellige dobbeltformer, og som den bevidste sprogbruger må tage hensyn til når han eller hun skal formulere sig skriftligt. Konnotationerne er i nogle tilfælde så påtrængende og stærkt belastende i mange sprogbrugerens øjne at valg af visse alternativer nærmest kan karakteriseres som stigmatiserende. Det gælder fx valgmulighederne *forpligtige* og *forpligtigelse*. Og det gælder også nogle af de adverbialle *t'er* der blev tilladt i RO 86, og nogle af de neutrums-*t'er* der efter ordbogen stadig kan udelades:

*Hun har formodentligt glemt sin madpakke i cockpittet.*  
*De led et delvis nederlag.*

Nogle dobbeltformer er således klart dårligere end andre når det drejer sig om gnidningsfri skriftlig kommunikation. Og det er også klart at tilstedeværelsen af dobbeltformer i den officielle ortografiske norm kan være irriterende og besværlig, fx for ordbogsforfattere og tidsskriftredaktører. Men det betyder ikke uden videre at dobbeltformer i det hele taget er af det onde. Det mener jeg faktisk ikke de er. Pladsen tillader ikke at jeg argumenterer udførligere for et mere nuanceret syn på dobbeltformernes berettigelse. Jeg må her nøjes med at henvise til efterskriften til bogen *Danske Dobbeltformer*, specielt afsnittet "Hvad skal vi med dobbeltformerne?" (s. 169-173).

## Spin off-ordbøger. Dansk Radiærordbog og Danske Bogstavpar

Af: *Henrik Holmboe*

Er dansk radiærordbog en spin off-ordbog? Et utilsigtet biprodukt? Jeg ved det dårligt nok; jeg har aldrig tænkt på den som en sådan, men lad mig forsøge. Den er spundet ud af Dansk Retrogradordbog i den forstand, at den har denne ordbogs ordmængde som udgangspunkt med nogle få ubetydelige indskrænkninger og udvidelser, en ordmængde, som jeg havde tilgængelig i datamanipulerbar form. Ordmængden er på ca. 50.000 opslagsord og svarer dermed til, eller rettere - er lidt i underkanten af - den nye retskrivningsordbog og de nye udgaver af nudansk ordbog. Endnu et lighedspunkt: for begge ordbøger gælder det, at den information, man får, ligger i ordenes ordning

og opstilling i forhold til hinanden; der er altså ikke tale om ordbøger, hvor de enkelte artikler kan siges at indeholde en opslagsdel og en definitions- eller informationsdel. Ordningen er definitionen, naboerne informationen.

Retrogradordbogen fra 1978 gør det muligt for sin bruger hurtigt at få et overblik over et inventar med et bestemt sidstelement, hvad enten dette element er f.eks. en konsonantgruppe som *-msk*, et derivativ som *-else* eller sidste led i et kompositum som *-kvinde* eller *-mand*. Heri er intet nyt set i et større perspektiv; Otto Gradenwitz udgav således sin *Laterculi Vocum Latinarum* i 1904; blot havde man ikke haft et sådant instrument til dansk tidligere.

Radiærordbogen gør det tilsvarende muligt for sin bruger hurtigt at få et overblik over et inventar med et bestemt element uanset om det pågældende element står initialt, finalt eller medialt i strengen af bogstaver. Jeg bør vel trække lidt i land, når jeg siger hurtigt; det kræver lidt mere tilvænning at slå op i radiærordbogen end i retrogradordbogen. Princippet er, at man som søgenøgle anvender de sidste to bogstaver i den orddel eller i det ord, som man vil søge belæg på; når man har fundet dette bogstavpar i ordbogen, søger man videre retrogradt alfabetisk mod ordets begyndelse, og når man har fundet overensstemmelse her, søger man progressivt alfabetisk mod ordets afslutning. Som før anført kan man søge på f.eks. konsonantgrupper, derivativer eller komposita. Dette hænger sammen med, at radiærordbogen teknisk set er en bogstavparkonkordans ordnet efter KWIC-princippet (Key Word In Context) med ordet som den maksimale og altid leverede kontekst. Jeg har tidligere haft lejlighed til at redegøre for forskellige aspekter i forbindelse med etableringen af radiærordbogen og dens anvendelsesmuligheder, og jeg har gjort rede for, at det radiære sorteringssystem får en ordmængde til så at sige at eksplodere. Regnestykket, der ligger til grund for denne betragtning er ganske enkelt: i et ord på *n* bogstaver er der *n-1* bogstavpar, og ethvert af disse bogstavpar skal være en indgangsnøgle til ordet, som altså skal være opført lige så mange forskellige steder i ordbogen, som der er indgangsnøgler; f.eks.:

- 1- in
- 2- nd
- 3- dg
- 4- ga
- 5- an
- 6- ng
- 7- gs
- 8- sn
- 9- nø

- 10- øg
- 11- gl
- 12- le

Dette bliver selvfølgelig så enormt, at det kun lader sig gøre ved hjælp af en datamat, og at printe det ud på papir, som vi har gjort på Afdeling for Datalogistik i ganske få tilfælde, ligger på grænsen af den sunde fornuft; men den er nu rar at have at slå op i på den facon.

Om retrogradordbogen bemærkede jeg, at den ikke principielt var ny, blot ny på dansk. Med hensyn til radiærordbogen mener jeg at kunne påstå, at den er ny, både principielt og på dansk.

Flere momenter har fristet mig til at gå i kast med opgaven. Først og fremmest den omstændighed, at et par kolleger fra Hovedstadens Ordblindeskole direkte efterlyste et hjælpemiddel af ca. denne type, som skulle bruges til at optimere de hjælpemidler, man gerne ville kunne anvende i forbindelse med ordblindeskolens virksomhed. Det har været usædvanligt inspirerende at arbejde med en sær og indviklet og på sin vis umulig ordbog, som var videnskabeligt interessant, og som der så tilmed var en utålmodig forhåndsinteresse for et sted i virkelighedens verden. Et resultat heraf er den publikation, som Munksgaard har stået for, og som bærer navnet "Danske Bogstavpar". Den er lavet på en meget mindre ordmængde og på en ordmængde af løbende ord, som er udvalgt efter skyldig hensyntagen til ordenes frekvens, og den ordmængde, vi har fået lov til at bruge, er den fra anden sammenhæng velkendte DAN(w)ORD-ordmængde.

Et moment, som jeg fandt det videnskabeligt fristende at undersøge, var, i hvor høj grad radiærordbogen umiddelbart kunne bruges som morfemordbog eller kunne danne grundlag for en sådan. Hvis vi et øjeblik skal vende tilbage til spin-off-metaforikken, så kan jeg altså røbe, at det meget tidligt indgik i mine overvejelser, at radiærordbogen kunne gå hen og vise sig ganske nyttig som udgangspunkt for en egentlig morfemordbog, som så igen vil blive en spin off-ordbog. Som den foreligger nu, kan den bruges som sådan, og det har overrasket mig, så lidt 'støj' der er i opslag, hvor man søger på morfemer, og i sin foreliggende form har den den fordel, at den er teorineutral over for forskellige skolers opfattelse af, hvad et morfem er. Hvis et videre arbejde med en morfemordbog skal i gang, kræver det naturligvis en stillingtagen i så henseende, og også en stillingtagen til, hvilken repræsentationsform man skal vælge for et morfem. En bogstavparkonkordans er ren udtryksside og kan derfor sorteres efter et rent udtrykskriterium, f.eks. alfabetisk;

men morfemer omfatter jo også indholdssiden, og hvad vil det sige at sortere indholdssiden alfabetisk? En lang række tilfælde er vel ganske trivielle. Ser vi f.eks. på bøjningsformer, afledninger og sammensætninger, hvori verbet *male* indgår, kan vi formentlig højst blive uenige om, hvorvidt vi vil repræsentere morfemet ved *mal* eller *male*; men det er mindre klart ved eksempler af typen *syng-sang-sunget-korsang-syngepige* og *finde--fandt-fundet-findeløn-fundsted*.

Endnu et spin-off: på de sidste sider af Danske Bogstavpar finder man en optælling, der viser hyppigheden af de enkelte bogstavpar i den ordmængde, som er med i bogen, sammenlignet med ordmængden i dansk retrogradordbog. Talmaterialet er ordnet dels alfabetisk efter bogstavpar, dels rangordnet efter faldende hyppighed, og det giver altså mulighed for at sammenligne hyppighederne i en løbende tekst med hyppighederne i en ordmængde udelukkende af lemmata.

#### Litteratur:

- Gradenwitz, Otto: *Laterculi Vocum Latinarum*. Leipzig 1904. (Genoptr. Hildesheim 1966)  
 Holmboe, Henrik: *Dansk Retrogradordbog*. Akademisk Forlag 1978.  
 id.: *Dansk Radiærordbog*. Århus 1987.  
 id.: *Hyppigheden af danske bogstavpar*. Skrften på Skærmen 2. Århus 1989.  
 id.: *Dansk Radiærordbog*. Hermes bd. 1, 1988.  
 id.: *Dansk Radiærordbog i rollen som morfemordbog*. Skrften på Skærmen 3. Århus 1989.  
 id.: *Dansk Radiærordbog*. MUDS 2. Århus 1989.  
 id.: *Dansk Radiærordbog*. Papers from the 7th Scandinavian Conference of Computational Linguistics. Reykjavík 1989.  
 id.: *A Radial Dictionary*. Kalbotyra nr. 42. Vilnius 1991.  
 Mohr, Ingeborg, Knud Brant Nielsen og Henrik Holmboe: *Danske Bogstavpar*. Munksgaard 1991.

## Resume af indlæg om Dansk Homograf-Ordbog. 20.000 flertydige ordformer. Hans Reitzel 1986, 192 s.

Af: *Søren Brandt*

Bogen (er udgået, men fås hos forfatteren for 200 kr.) er egentlig ikke en "ordbog", men en afhand-

ling om *homografi i dansk* (ca. 40 sider), belagt med materialesamlinger (ca. 65 sider) og en alfabetisk nøgle (ca. 85 sider).

*Dansk Homograf-Ordbog* er et "aflægger"-produkt i den forstand at den bygger på en *basisordbog* på ca. 57.000 ordbogsenheder, udviklet til brug for "stavekontrol" i IBM-programmer. Fra basisordbogen dannes ved hjælp af dens paradigmeoplysninger en *ordformsordbog* på ca. 341.000 tegnstrenger ("ord"), og til stavekontrollformål filtreres så alle dubletter (homografer) *fra*, men hvis man i stedet filtrerer *heterograferne* *fra*, får man det materiale på ca. 20.000 homografiske ordformer som bogen handler om.

Som beskrevet i homografordbogen og videreudviklet senere (Søren Brandt: *En model til morfologisk analyse*, Lambda nr. 8, juli 1988, Institut for Datalingvistik, Handelshøjskolen i København, s. 80-83, hvis terminologi benyttes i det følgende) kan "ord" være mange ting: (1) *tekstord* (token) = løbende ord; (2) *tekstform* (type) = grafisk distinkte ord, graford; (3) *ordform* = funktionelt distinkte graford; (4) *lemma* = klasse af (bøjningsmæssigt) sammenhørende ordformer; (5) *leksem* = klasse af semantisk sammenhørende lemmaer (oftest kun ét); (6) *opslagsform* = det konventionelle "navn" på et leksem, indgangsnøgle; (7) *grundform* = morfologisk udgangspunkt for (sub)lemma, på dansk identisk med opslagsformen (undt. *være(er)*) i modsætning til f.eks. fransk (*aller/irai/vais*).

Forskellen mellem (2) og (3) er analog med forskellen mellem *fon* og *fonem*, altså mellem et "-etisk" og et "-emisk" niveau, og en ganske tilsvarende niveauforskelle består mellem (4) og (5), idet ét lemma som "krampe(n)(s), kramper(ne)(s)" kan svare til flere leksemer (isenkram, muskelsmerte).

En *homograf* defineres som *en tekstform hvor til der svarer to eller flere ordformer*, og definitionen afhænger hermed af hvornår man betragter to ordformer som "funktionelt distinkte". Det gør vi for det første hvis de hører til forskellige *formtyper*, f.eks. ental og flertal, også inden for samme lemma, og ordet "mus" (én, to mus) er således en homograf. For det andet betragter vi to ordformer som funktionelt distinkte, hvis de hører til forskellige *opslagsformer*, og ordet "hinden" (hjørtehind-+en, hornhinde+n) er således en homograf.

Homografer af førstnævnte type kaldes *interne* homografer, hvis ordformerne hører til samme opslagsform, mens *eksterne* homografer hører til forskellige opslagsformer. Man kunne i stedet have baseret definitionen af (ekstern) homografi på tilhørsforhold til forskellige *lemmaer*, hvorved

ord som "nøgler" (garnnøgler, portnøgler) ville blive homografer, hvad de ikke er i homografordbogen. Eller man kunne basere homografibegrebet på *leksemer*, så også ord som "kramper" ville blive homografer; men *Dansk Homograf-Ordbog* bygger altså på den formelle distinktion mellem *opslagsformer*.

## Kommentar til Søren Brandt: Dansk Homograf-Ordbog

Af: *Sabine Kirchmeier-Andersen*

Søren Brandts "Dansk Homograf-Ordbog" falder i tre dele: 1) et indledende kapitel om homografer og deres særlige karakteristika. 2) En systematisk oversigt over sammenfaldende tekstformer ordnet parvis efter ordklasser og 3) en alfabetisk oversigt.

Det indledende kapitel er absolut læsværdigt, idet det giver en meget præcis definition af homografibegrebet og berører alle de centrale problemer omkring homonymi, homofoni og homografi, mens polyseme ord lades ude af betragtningen. Der argumenteres overbevisende for de valgte inddelinger i ordklasser, men det bliver samtidigt tydeligt, at betegnelsen "homograf" ofte kun giver mening i forhold til en bestemt form for morfologisk eller grammatisk analyse.

Som eksempler kan anføres et udpluk af begyndelsen af bogstavet B i den alfabetiske del:

- 1) b/B =
  - 1. navneord
  - 2. del af et-leddet eller flerleddet forkortelse
- 2) baconsvin =
  - 1. navneord (flertal)
  - 2. navneord (ental)
- 3) bad =
  - 1. navneord (ental)
  - 2. verbum (datid)
- 4) bag =
  - 1. adverbium
  - 2. forholdsord
  - 3. navneord (ental)
  - 4. verbum (bydemåde)

Ser man på det første eksempel kan det være vanskeligt at få øje på, at der reelt er tale om

homografi, da en forkortelse i reglen betragtes som en helhed, og homografien normalt begrænser sig til distinkte ord.

Eksempel 2 illustrerer det som SB kalder for intern eller lemmatisk homografi, dvs. sammenfald af bøjningsformer indenfor samme lemma. Han diskuterer i indledningen problemerne med at afgøre, hvorvidt der er tale om synkretisme eller defektiv bøjning, og noteringen af denne type som en homograf er altså afhængig af hans beslutning i denne sag.

I 3 har vi et eksempel på syntaktisk homografi. Her kan man ikke være i tvivl, men måske undre sig over, at en tredje homograf, nemlig: verbum (bydemåde af "bade"), ikke er kommet med.

I eksempel 4 begynder problemerne igen at melde sig, da det her er definitionen af de grammatiske kategorier, der er afgørende for antallet af homografer. Kategoriseringen af "bag" som hhv. adverbium eller præposition afhænger blandt andet af den grammatik, man har valgt at arbejde med.

Af bogens indledning fremgår det, at SB har haft forskellige målgrupper i tankerne: Reklamefolk, der skal finde på smarte, flertydige slogans, saglige skribenter, der vil undgå tvetydige formuleringer, og edb-folk, der skal lave programmer, som manipulerer naturlige sprog. Det er nok især de sidste, som har glæde af bogens systematiske og alfabetiske del, og de bruger den stadig aktivt. Så sent som på årsmødet for Datalogvistisk Forening i starten af maj 1993 blev ordbogen fremhævet som et godt udgangspunkt for et program til automatisk entydiggørelse af ordenes grammatiske kategorier i store tekstkorpora.

Tilbage står, at der er tale om et glimrende værk om homografi, hvis ordbogsdel dog skal nydes med en vis forsigtighed.

**Dansk Sprognævn: Baglænsordbog. Dansk Sprognævns skrifter 15. Udg. af Dansk Sprognævn og i kommission hos Gyldendal, 1988. 239 s.**

Af: *Pia Jarvad*

At lave en baglænsordbog - en ordbog hvor orden er alfabetiseret bagfra - er ingenlunde nyt. Den første baglænsordbog herhjemme var Henrik Holmboes *Dansk Retrogradordbog* fra 1978. Den indeholder ca. 51.000 ord - nogenlunde svarende



til antallet af ord i Nudansk Ordbog, vist nok udgaven fra 1963 og ordene i den gamle Retskrivningsordbog fra 1955. Holmboes Retrogradordbog er i fire lister: en hovedliste, en personnavneliste, en liste over danske stednavne og en over udenlandske stednavne. Denne første baglænsordbog er ikke et spin-off af et andet projekt, men en selvstændig ordliste over det centrale ordforråd i dansk, alfabetiseret bagfra.

De efterfølgende baglænslistes er spin-off-produkter eller kan måske bedre opfattes som tillæg til eksisterende forlænsalfabetiserede ordbøger, altså de er en anden indgang til den eksisterende ordbog: Min egen baglænsliste i Nye ord i dansk 1955-75 fra 1984, over alene de ord der var medtagne i ordbogen, og med direkte reference til de enkelte ord. Således står *fryse* 1) med betydningen 'fastlåse' og *fryse* 2) med betydningen 'fryse noget ned' side om side.

I 1985 udkom Bente og Henrik Holmbergs Politikens Fremmedordbog, også forsynet med et baglænsregister til de optagne fremmedord i den forlænsalfabetiserede ordbogsdel. I den er referencen mellem ordbogsdel og baglænsregister ikke helt så direkte, man har fulgt Holmboes princip om at slå homografer sammen, man har udeladt opslagsord som ender på bindestreg som fx *centi-infra-* og man har slået stavevarianter som *pate* og *paté* sammen, mens andre stavevarianter er på hver sin plads, fx *epitafium*, *epitaf*.

## SELVE BOGEN

Og så er vi fremme til denne del af dagens bog: Dansk Sprognævns Baglænsordbog fra 1988. At jeg præsenterer den har ikke noget at gøre med et såkaldt "forfatterskab" til den, min største andel i den er korrekturlæsningen. Baglænsordbogen er Retskrivningsordbogens ord i baglænsalfabetiseret stand. Ordudvalget, stavningen er som i Retskrivningsordbogen, og er dermed redaktørernes værk. Og programmet til at vende - og med de problemer der er indvolveret i det og løsningen af dem, er Ole Norling-Christensens værk.

Ordudvalget og stavningen er som i Retskrivningsordbogen, men det kan dog være rimeligt at knytte nogle kommentarer til det. I forordet står der at alle ord med halvfedt i Retskrivningsordbogen er medtaget. Det betyder at alle valgfrie staveformer er med, *oxid* står på s. 14, og *oxyd* står sammen med *uryd* ('uorden'), *syd* og *tyd* på s. 22. Og både *rønnebærgele* og *rønnebærgelé* er med. Og når alle ord med halvfedt er kommet med, betyder det at henvisninger også er kommet med: Retskrivningsordbogens *gledet* datids tillægsform af *glide* står der, og ligeså med fx *gik*, *begik*

og *forgik*.

I Retskrivningsordbogen har man valgt at behandle *narkotika* som flertal af *narkotikum*; under *narkotika* henvises der til *narkotikum*, men begge optræder på lige fod i Baglænsordbogen. Det samme gælder *memoranda/memorandum*, *teknika/-kum*. Derimod er homografer slået sammen: *et lukke* og *at lukke* er slået sammen, og *1. gled*, som er udtrykket "på gled", og *2. gled* datid af *glide* er repræsenteret i Baglænsordbogen med alene *g-l-e-d* mellem *albueled* og *biled*.

Man ved altså ikke altid hvad det er for et ord man finder, og bogen skal derfor bruges sammen med Retskrivningsordbogen.

## NYTTEN AF BAGLÆNSORDBOGEN

Det er vel i salgsøjemed at der i baglænsregistre og ditto bøger reklameres med at de er ideelle for rimsmede og krydsordsløsere. Men det er klart at en rent ortografisk opstilling ikke altid giver gode rim, fx står *sonate*, *coate* og *paté* ved siden af hinanden, og i egentlige rimordbøger er også bøjningsformer med, fx *grimmere*, *fruentimmere*. Og krydsordsløsere har vist da større krydsordbøger at ty til.

De egentlige brugere er derfor andre, sådan nogle som os, der beskæftiger os med dansk sprog. Her er den et nyttigt hjælpemiddel til løsning af en række spørgsmål:

Man kan opstille nogle regler for stavning: fx er der nu kun ganske få ord med endelsen *-eur* i fremmede ord: *accoucheur*, *grandseigneur*, *connaissanceur*, *rafraichisseur*, *voyeur*, mens resten - og det er mange, selv *odør* - er med *-ør*. I ord der udtales med endelsen *-angse* er der dobbelt så mange med staveformen *-ance* som med *-ence*.

I sproglig rådgivning kan man finde argumenter for at vælge én adjektivdannelse frem for en anden, fx ved spørgsmålet om det skal hedde *tværsektoral*, *tværsektorel*, *tværsektorial*, *tværsektoriel*. Her kan man i baglænsordbogen finde substantiver på *-or* og se på de adjektivdannelse som i forvejen har etableret sig, *vektoriel* til *vektor*, *ækvatorial* til *ækvator*, *pastoral* til *pastor*.

I et spørgsmål om fordanskningen af *handy* til *handig* viser en af begrænsningerne ved brugen af baglænslisten: der er for meget støj - der er knap 3 spalter på *-y*, hvoraf kun få er adjektiver; ud over *handy* er der også *sporty*, og så er der lige 24 spalter med ord på *-ig*. Her kunne visse oplysninger om ordene have været rart, fx ordklasseangivelse.

I undersøgelsen af orddannelsen giver baglænsordbogen en indgang til et materiale om fx

nominaldannelser på *-ing*, *-ning*, *-ering*, *-isering*, fx *aktivering*, *aktivisering*. Ved valg af personbetegnelser kan bogen vise hvor langt ligestillingen er i et ordudvalg som er samlet med henblik på en Retskrivningsordbog: i hvor mange tilfælde er *mand* erstattet af *-kvinde*, fx *tillidsmand*, *tillidskvinde*? - er den kønsneutrale betegnelse *-person* overhovedet slået igennem her i Retskrivningsordbogen? Og Baglænsordbogen viser at det er kun ord som *nøgleperson*, *biperson* der er med, altså ingen ord hvor *-person* erstatter en kønsspecifik betegnelse.

I nogen udstrækning giver Baglænsordbogen materiale til produktiviteten i orddannelsen. For ord der ender på *-center* er i Holmboes Retrogradordbog 7 med, i Baglænsordbogen 20 med; i Nye ord i dansk er der knap 50. Et ord som *-konsulent* som i stadig større grad er produktivt og erstatter *-medarbejder*, *-sælger*, *-assistent* er kun med som simpleksord, ingen sammensætninger af typen *sprogkonsulent*, *managementkonsulent* er med. Derimod er der 16 forskellige ord med afledningen *-vorn*, fx *dinglevorn*, *drattevorn*, *drillevorn*, *klynkevorn*, *knarvorn* osv. hvor *-vorn* næppe kan siges at være produktivt længere. Heri afspejler Baglænsordbogen at den er et biprodukt af Retskrivningsordbogen med netop den ordbogs sigte: stavningen.

#### BAGLÆNSORDBOGENS FREMTID

Der er næppe nogen tvivl om at det at få adgang til opslagsordene i en ordbog ud fra andre kriterier end den normalt fremadskridende alfabetiske rækkefølge er et must efter at man har haft lejlighed til at bruge og fået nytte af et baglænsalfabetiseret register. Men det er måske et spørgsmål om det skal være i bogform; man skal virkelig vride hjernen for at stave ordene bagfra når man skal slå op, og det er også et spørgsmål om en baglænsliste blot skal indeholde nøgne opslagsord. Fremstillingen af Retskrivningsordbogen ved hjælp af edb har givet spin-off-produktet Baglænsordbogen, men lagring af ordbøger på edb med søgefaciliteter ud over den fremadskridende alfabetiske rækkefølge vil give langt bedre og hurtigere søgninger i materialet.

## Om Omvendt Fremmedordbog af Jørgen Bang og Karl Hårbøl. Munksgaards Forlag, København 1991. 249 s.

Af: Karl Hårbøl

Nordmanden Einar Haugen har et sted skrevet: "Bibliografier og ordbøger har det felles at de er tunge å lage, umulige å få perfekte, og lette å kritisere." Disse ord blev citeret i en indledning hvori Omvendt Fremmedordbogs tilblivelse blev beskrevet.

Jørgen Bang begyndte så småt på arbejdet da 13. udgave af hans Fremmedordbog, nu Munksgaards Fremmedordbog, blev udgivet i 1986. Han fandt at Poul Høybyes lille "Nøgle til fremmedordbogen" fra 1954 burde udvides, og i et brev til mig den 10.1.1988 skrev han at "den næste bog bliver en "omvendt fremmedordbog", altså fra dansk til fremmedord", og fortsatte: "Nu gør jeg det altså, og jeg har arbejdet så meget med den at det står mig klart at det ikke blot består i at "Hest hedder cheval, og sådan er det hele vejen igennem", som Storm P. sagde (eller hvem det nu var). Det er ligetil at når *barometer* betyder *lufttrykmåler* kan det umiddelbart vendes om til at en *lufttrykmåler* med et fint ord kaldes et *barometer*, men sådan er det jo ikke "hele vejen igennem" - stikordet *vind* skal kunne føre til alle mulige vinde, brise, buran, føn, mistral, monsun, passat, scirocco m.fl., ja også til den "vind" som lægerne kalder flatus. Det skal være sådan at hvis man fx har været i Sydfrankrig og oplevet en kraftig vind, men ikke kan huske hvad den specielle vind hed, kan man finde ud af om det var mistralen eller sciroccoen. Der er altså vanskeligheder nok der skal overvindes..."

Jeg havde ikke på nogen måde drømt om at blive inddraget i arbejdet med bogen, men Jørgen Bang havde kvaler med helbredet, og engang - vistnok i slutningen af 1988 - ringede han til mig og bad mig gøre arbejdet færdigt. Vi havde tidligere haft et godt samarbejde om Fremmedordenes Byggeklodser, og jeg sagde ja.

Af den kontrakt som senere blev skrevet, fremgik det at der skulle udarbejdes en ordbog på ca. 160 sider (Høybyes "Nøgle..." var på 118 sider), og manuskriptet skulle afleveres den 1.8.1990. Helt så hurtigt kom det dog ikke til at

gå.

I vinteren 1989-90 forelagde forlagsredaktør Torben Christiansen mig et oplæg fra Henning Madsen, lederen af Compulexis i Oxford, som tilbød at arbejde videre med en inversion, en omvending, af Munksgaards Fremmedordbog. Jørgen Bang havde sagt nej tak til forslaget, men jeg syntes der var mange muligheder i det, så jeg sagde ja tak.

I sidste halvdel af maj 1990 modtog jeg materialet. Og det betød naturligvis at jeg måtte bryde ind med ændringer og tilføjelser til de dele af ordbogen som Jørgen Bang og også jeg selv havde udarbejdet.

Med materialet fulgte et brev, hvori Henning Madsen beskrev de begrænsninger han havde måttet lægge ind i omvendingen, for at materialet ikke skulle blive uoverkommeligt for mig. Begrænsningerne betød selvfølgelig at noget gled ud, og det måtte vi så leve med i denne fase - bortset fra at det alligevel lykkedes mig at fiske en del op på andre måder. Brevet kan kort refereres således:

Efter analyse af materialet og systematisering af en del inkonsekvenser blev der skrevet et program, hvori alle definitioner blev gennemgået og analyseret mht. struktur.

Hvis en definition kun bestod af et ord, kom den umiddelbart med i den omvendte base og blev klassificeret 1.

Hvis definitionen bestod af to ord med komma imellem, blev de regnet for to synonymer, og hvert af dem fik også klassifikation 1.

Hvis det drejede sig om en definition på to ord uden komma imellem (dvs. to substantiver med det første i genitiv, eller adjektiv + substantiv), klassificeredes den som 2, og der blev givet to indgange til "oversættelsen til fremmedord", fx *hurtig jazzmelodi* som den ene og *jazzmelodi, hurtig* som den anden.

Hvis en definition startede med et enkelt ord, efterfulgt af komma og en relativsætning med *der* eller *som* eller *hvis* osv., fik den klassifikation 3, og ordet før kommaet blev på den omvendte liste forsynet med en asterisk (\*). Det betød så at resten måtte søges i Fremmedordbogen.

(Som eksempel på ord der gled ud pga. definitionens konstruktion, kan nævnes *prokeleusmatikos* (brugt i Politikens krydsogtværts Supergrubleren). Her er definitionen: "versefod, bestående af fire korte stavelser". Havde der stået: "versefod, som består af...", var ordet kommet med under stikordet "versefod" med en tilføjet asterisk. Næppe ret mange vil savne netop dette ord, men noget tilsvarende kan have ramt andre mere almindelige ord).

Alle andre definitioner blev klassificeret 5,

(idet forsøget med en klassifikation 4 blev opgivet).

Alle definitionerne blev kørt igennem en slags støjfilter, hvor artikler som *en* og *et* og præpositioner som *på*, *til* og *med* og forskelligt andet blev taget ud. Alt dette resulterede i ca. 120 000 ord og nogle af dem tydeligvis identiske.

Fra denne base blev der konstrueret en subbase som kun indeholdt klassifikationerne 1, 2 og 3, og den blev så på forskellig måde pudset af og samlet i en overskuelig form. Et materiale som også rummede klassifikation 5, ville være blevet uhåndterligt at arbejde med i forhold til hvad det kunne give os.

Fra klassifikation 5 fik jeg dog en speciel liste over *apparater*, og fra definitionerne pillede jeg relevante ord ud for at bruge dem til indgang til "oversættelsen". Jeg kunne sagtens have fået flere sådanne lister, fx med 183 fremmedord hvor ordet *betændelse* indgår i definitionen (de fleste endende på *-itis*), eller fx en liste over *grundstoffer*, men her valgte jeg at samle op på anden måde.

Mere kunne vel nok nævnes, men dette er forhåbentlig tilstrækkeligt til at beskrive hvordan materialet blev gjort overkommeligt at arbejde med.

- Endelig beskrev jeg arbejdet i slutfasen, men her skal jeg blot nævne at Torben Christiansen på et tidspunkt regnede ud at vi endte på ca. 250 sider, og det blev så til 249. Det var jo noget mere end de 160 der var nævnt i kontrakten. Heldigvis var det helt i sin orden, så jeg skulle ikke i gang med en udvælgelsesproces. I en evt. ny udgave vil visse opslag dog nok blive udeladt, og til gengæld vil andre blive tilføjet, ligesom der må arbejdes med enkelte redaktionelle inkonsekvenser, som er lettere at se bagefter end under bogens tilblivelse.

Til slut citerede jeg hvad Sven Tito Achen skrev i "En bog til Bo Bramsen" (udgivet af Politikens Forlag i et begrænset oplag til Bo Bramsens 60-årsdag 6.10.1972), fordi nogle venner og kolleger somme tider kunne antyde at forlagets udgivelser undertiden ville have fordel af at man gav sig lidt mere tid:

"I selvforsvar og som selvtrøst fandt jeg på et svar, fremsat i et bidskt tonefald og med en snert til fagfæller, hvis ædle produkter lagredes vel længe, før de så dagens lys: *Muligvis ikke fuldkommen - men udkommen!*"

Det skal også være min selvtrøst. Jeg ville nødigere dele skæbne med licentiaten i Poul Martin Møllers "En dansk students eventyr" - så var Omvendt Fremmedordbog næppe færdig endnu, for fuldkommen kan den vel næsten ikke blive. Men udkommen er den da (i december 1991). Og

1. oplag blev udsolgt på nøjagtig et år.

## Korpusbruger-netværket

Ved flere lejligheder, bl.a. i tidligere nr. af dette nyhedsbrev, har vi opfordret brugere af elektroniske korpora til at være med til at danne et netværk for korpusbrugere ved at indsende/aflevere navn, adresse samt enkelte andre oplysninger til en af os.

Nu er netværket etableret, dvs. den første - og for os vigtigste - fase er gennemført: Alle, der pr. 1.4.93 havde afleveret en seddel med disse oplysninger, har fået tilsendt en fortegnelse over alle tilmeldte.

Man har altså nu mulighed for at se, hvem man med fordel kan kontakte, hvis man har fælles interesser, fx fordi man arbejder med det samme korpus eller med beslægtede problemer, indholdsmæssigt eller teknisk. Således kan folk, der vil excerptere korpuseksempler v.h.a. WordCrunchers konkordansfunktion, nu se, at de måske kan spare noget besvær ved at få en kopi af Fredes WP-makroer til viderebehandling af excerpterne.

De fleste, der har reageret, har også udtrykt interesse for et yderligere samarbejde, fx i form af møder om fælles problemer. Vi håber at kunne vende tilbage med planer om sådanne aktiviteter i løbet af efteråret, men modtager meget gerne konkrete forslag og ønsker fra korpusbrugerne.

Vi ved, at der findes korpusbrugere, som ikke har tilmeldt sig netværket, men ved ikke, om det skyldes, at man ikke ønsker at være med, ikke har kendt netværks-planerne, eller blot ikke har fået gjort alvor af at tilmelde sig. Hvis man vil med i netværket, kan det ske ved henvendelse til en af undertegnede.

(Anna Braasch, CST, Njalsgade 80, 2300 København S, tlf. 31 54 22 11 eller Frede Boje, HHK, Institut for tysk, Dalgas Have 15, 2000 Frederiksberg, tlf. 38 15 32 56)

*Anna Braasch - Frede Boje*

## Referat fra Konference om Leksikografi i Norden 11.5-14.5.1993

I dagene fra 11. til 14. maj var Danmark vært for den 2. konference om Leksikografi i Norden, arrangeret af Nordisk Forening for Leksikografi i samarbejde med LEDA og Nordisk Språksekretariat.

tariat. Arrangørerne havde modtaget støtte til foretagendet fra hhv. Nordisk Språksekretariat, Statens Humanistiske Forskningsråd, Clara Lachmanns Fond og Nordisk Kulturfond.

Til konferencen var tilmeldt 125 leksikografer fra hele Norden, og der var tilmeldt 34 foredrag som dækkede et bredt spektrum af leksikografien og gav et overbevisende indtryk af, hvor meget der foregår inden for faget i de nordiske lande.

Rammerne om konferencen var de bedst tænkelige: Henning Larsens smukke Handelshøjskole i Dalgas Have - og dansk sommer når den er bedst. Den 11. maj åbnedes konferencen officielt med en reception, hvor H.-P. Kromann holdt velkomsttalen og Københavns Motetkor slog den nordiske stemning an med et velklingende program. Efter pause med forfriskninger holdt Jens Axelsen indledningscauseriet om den sære islandske leksikograf Refs.

De følgende dage blev foredragene delt i to sessioner, og skønt arrangørerne havde bestræbt sig på at overholde en vis emnemæssig konsekvens i programmet var det, som altid ved den slags møder, somme tider svært at vælge.

Onsdag den 12. maj var den sene eftermiddag og aftenen afsat til socialt program. I utrolig flot sommervej fik vores gæster først en tur til Søllerød, hvor Mothsgården, kirken og kirkegården blev beset. Derefter op ad Strandvejen til Louisiana, hvor der var rundvisning og derefter lækker middag i Strandhuset med åbne glasdøre mod sommernatten.

Selve konferencen sluttede ved frokosttid fredag den 14. maj, hvorefter Nordisk Forening for Leksikografi afholdt generalforsamling. Konferencen sluttede med tvangsfrit, kollegialt samvær hos G.E.C. Gads Forlag.

Dagene i maj gav et meget positivt indtryk af, hvor meget udbytte vi i Norden kan have af de fælles initiativer. Alt var præget af en generelt positiv og rent ud sagt hyggelig atmosfære, samtidig med at man fik en velkommen ajourføring af sin viden om, hvad der foregår inden for leksikografien i Norden. De mange interessante foredrag vil alle få lejlighed til at genopfriske når konferencerapporten udkommer (om alt går vel inden årets udgang).

Næste konference foregår i Island i 1995 - så man kan godt begynde at glæde sig.

*Anna Garde*



## Ny bestyrelse i Nordisk Forening for Leksikografi

I forbindelse med ordbogskonferencen i maj 1993 blev der afholdt generalforsamling i den nordiske leksikografiske forening. Her vil vi lige nævne sammensætningen af den nye bestyrelse:

*Formand:* Anna Braasch

*Bestyrelsesmedlemmer:* Jón Hilmar Jónsson, Nina Martola, Ruth Vatvedt Fjeld. *Suppleanter:* Anfinnur Johansen, Martin Gellerstam.

*Revisor:* Olaf Almenningen

*Revisorsuppleant:* Ole Norling-Christensen

## Kontingent til Nordisk Forening for Leksikografi

Medlemskontingent for Nordisk Forening for Leksikografi (NFL) på NOK 150 kan indbetales på LEDAs postgirokonto 1 39 19 68. Kassereren overfører det samlede beløb til NFL en gang om året. På denne måde kan medlemmerne undgå at betale gebyr for indbetalingen direkte til Norge.

## Anmeldelse

*Af: Lise Horneman Hansen*

Mirja Azeem: **Dansk-Finsk Ordbog.** Serie: Munksgaards Store Ordbøger, 1993. 869 sider, indb. kr. 895,00 inkl. moms.

Endelig! Det er måske ikke så mange der har ventet på en stor dansk-finsk ordbog, men det gør den bestemt ikke mindre velkommen blandt os der i mange år har bladret forgæves i lommeordbøger eller gået vejen via de større svensk-finske ordbøger, - hvilket ofte kunne indebære en snørklet omvej over dansk-svenske ordbøger, - som det jo i øvrigt heller ikke vrimer med. Nu er tilgangen til det finske sprogs ordforråd imidlertid sikret, - i Mirja Azeems ordbog finder man gloser og udtryk for næsten alt hvad man kan få brug for at omtale på finsk.

Ordbogen indeholder cirka 73.000 opslagsord

dækkende et vidt spektrum lige fra almindelige ord til slang samt begreber indenfor forskellige fagområder. F.eks kan man nu slå op hvordan man gengiver *marehalm* (*pohjoinen rantavehänä*), *strandtudse* (*haisukonna*), *diskette* (*levyke*), *biffen* (*leffa*), *strømer* (*jepari*), *øllebrød* (*ruisleivästä ja alkoholittomasta oluesta keitetty aamupuuro*), *rødgrød* (*mehukiiseli*), *brombær* (*karhunvatukka*) og *hold i ryggen* (*selkäkipu*) på finsk. Alle sammen gloser man kan få brug for, og som før har været svære at finde. Alle sammen gloser en finne kan støde på i dansk og nu kan slå op. Jeg har ledt forgæves efter *sidesting* og *tagselvbord*, men mit hovedindtryk er at der er meget få "huller".

Ordbogen indeholder desuden cirka 55.000 faste udtryk og vendinger, hvilket er temmeligt uvurderligt. Nu kan man nemlig få luft for sin trang til at berette om danske specialiteter som f.eks *koldt bord* uden at risikere at vække undren hos finnerne (hvad lækkert skulle der være ved et bord der er koldt?), for det hedder nemlig ikke ordret "*kylmä pöytä*" men i stedet *voileipäpöytä* ('smørrebrødsbord'). Ligeså kunne man have svært ved at blive forstået hvis man forsøgte sig med at oversætte *bordet fanger* direkte til finsk, - for i Finland siger man ikke "*pöytä vangitsee*" men bruger udtrykket *kauppa on kauppa* ('et køb er et køb'). Til gengæld kan man også se, at man roligt ordret kan oversætte udtrykket *at drikke nogen under bordet*, det hedder det nemlig også på finsk!

Artiklerne er meget oplysende, både for finske og danske brugere, f.eks står forklaringerne både på dansk og på finsk.

For danskerne er der et helt genialt system med bøjningsnumre til de finske substantiver og verber. Numrene angiver hvilket bøjningsmønster pågældende ord følger, og så kan man ellers slå op på bøjningstabellen i den finske mini-grammatik (6 sider) bag i ordbogen og finde mønsteret. Dette er en utrolig brugervenlig finesse, der betyder at man ikke længere behøver sidde med grammatik og gamle gloselister stablet op på bordet for at finde frem til bøjning og stadièveksling. I artiklerne er det også i de fleste tilfælde oplyst hvilket kasus objektet skal stå i, - der er som bekendt mange muligheder i finsk, og logikken er måske ikke altid helt indlysende for en dansker, så her spares man også for langsommelig efterforskning i andre bøger.

For finnerne er der udtaleangivelse for de danske opslagsord, - man skal som dansker blot ikke lade sig forvirre af at det *ikke* er Danias lydskrift, men formodentlig IPA der er anvendt. Der er også oplysning om bøjningsformer af ordene samt evt. præpositionsanvendelse i forbindelse med dem.

Den danske mini-grammatik (6 sider) bag i ordbogen indeholder desuden en oversigt over fonetiske forhold i dansk, hvor fonemerne meget pædagogisk er forklaret ved hjælp af sammenligninger med udtaler i almindelige finske ord.

Mirja Azeems dansk-finske ordbog har format i mere end én forstand. Den vejer 1,4 kg og er et helt uundværligt arbejdsredskab for alle der vil ytre sig på finsk, både mundtligt og skriftligt. Selvfølgelig har man klaret sig uden i mange år, men det har faktisk været svært og forbundet med megen møje at opnå tilfredsstillende resultater. Nu kan man til gengæld med lethed undgå de værste strabadser og fejl, - hvis man orker at slæbe den med.

## Modtagne bøger pr. 1.8.1993

- International Journal of Lexicography. Vol. 5, no. 3. Oxford University Press. Oxford, 1992.  
 International Journal of Lexicography. Vol. 5, no. 4. Oxford University Press. Oxford, 1992.  
 International Journal of Lexicography. Vol. 6, no. 1. Oxford University Press. Oxford, 1993.  
 International Journal of Lexicography. Vol. 6, no. 2. Oxford University Press. Oxford, 1993.  
 Holmberg, Bente og Henrik: Politikens Nudansk Fremmedordbog, 3. reviderede udgave. Politikens Forlag, 1992. 287 s.  
 Hansen, Mogens Herman: Hvad er en politiker og hvem er politikere? Et essay om politikerbegrebet i dagens Danmark. Historisk-filosofiske Meddelelser 65. Munksgaards Forlag 1992, 69 s.  
 Bork, Egon: Tysk-Dansk ordbog. 13. udgave ved Christian Liebing. Gyldendal 1992, 792 s.  
 Ord og Sag nr. 12. Udg. af Institut for Jysk Sprog og Kulturforskning. Aarhus Universitet, 1992. 52 s.  
 Jacobsen, Eva: Maxi-ordbogen. 2. reviderede udgave under medvirken af Torben Christiansen. Munksgaards Forlag, 1992. 365 s.  
 Danske Dobbeltformer. Valgfri former i retskrivningen. Red. og med en efterskrift af Henrik Galberg Jacobsen. Dansk Sprognævns skrifter 18, Munksgaard, 1992. 175 s.  
 Azeem, Mirja: Dansk Finsk Ordbog. Munksgaards Store Ordbøger. Munksgaards Forlag, 1993. 869 s.  
 Hansen, Carsten: Gads tysk. Large. Tysk-dansk/-Dansk-tysk ordbog. 1993. 677 s.

## Proceedings til salg

Nordiske Studier i Leksikografi. Rapport fra Konferanse om leksikografi i Norden 28.-31. mai 1991. Redigert av Ruth Vatvedt Fjeld.

Bogen kan købes ved at henvende sig til Ebba Hjorth, Københavns Universitet Amager 31 54 22 11 lok. 2368. Prisen er 50 kr. + evt. porto.

## Nyhedsbrev nr. 13 august 1993

Nyhedsbrev udsendes af Leksikografer i Danmark (LEDA)

Ansvarshavende redaktør: Ebba Hjorth  
 Redaktør af nr. 13: Pia Jarvad

ISSN 0908-3553

## LEDA: Regnskab 1992

### DRIFT

|                                |               |                 |
|--------------------------------|---------------|-----------------|
| <u>Indtægter</u>               |               |                 |
| Kontingent 113 medl.           | 11.350,00     |                 |
| Renter af girokonto            | <u>564,62</u> | 11.914,69       |
| <u>Udgifter</u>                |               |                 |
| Medlems- og bestyrelsesmøder   |               |                 |
| Vareindkøb mv.                 | 1.430,25      |                 |
| + Forbrug af varelager         | 330,50        |                 |
| - Medl. betaling               | <u>641,25</u> | 1.119,50        |
| Administration, porto mv.      |               | 2.767,50        |
| Rejser                         |               | 6.404,30        |
| Euralex-sponsorater, restbeløb | <u>48,46</u>  | 10.339,76       |
| Resultat (overskud)            |               | <u>1.574,93</u> |

### STATUS 31.12.1992

|                                        |                  |
|----------------------------------------|------------------|
| <u>Aktiver</u>                         |                  |
| Girobeholdning                         | 16.531,39        |
| Varelager                              | <u>254,00</u>    |
|                                        | <u>16.785,39</u> |
| <u>Passiver</u>                        |                  |
| Indestående til NFL (kongres 1993 mv.) | 6.400,00         |
| Egenkapital                            |                  |
| pr. 1.1.92                             | 8.810,46         |
| Årets resultat                         | <u>1.574,93</u>  |
|                                        | <u>10.385,39</u> |
|                                        | <u>16.785,39</u> |

Sabro, d. 16.3.1993.

Torben Arboe Andersen, kasserer

### Revisionspåtegning:

Jeg har stikprøvevis kontrolleret bilag og bogføring, har konstateret, at aktiverne (giro- og varebeholdning) er til stede, og kan indstille, at regnskabet godkendes.

Boel Bøggild-Andersen, revisor